ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.07>
УДК 378.147+37.035

Галина Буянова,
методист вищої категорії
відділу науково-методичного забезпечення
підвищення якості освіти,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2506-402X

Оксана Кузнєцова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу науково-дослідної роботи
та атестації наукових кадрів
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4587-2350

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано важливість формування соціальної компетентності у студентів з метою активізації особистісного, навчально-професійного та соціального рівнів шляхом використання інтерактивних занять в позааудиторній роботі.

Розкрито поняття соціальна компетентність як усвідомлений прояв особистості, що транслюється через її погляди, переконання й відношення до тих чи інших подій, а також досконале володіння нею соціальними знаннями, уміннями, навичками з метою взаємодії з суспільством. Крім того, окреслено характерні ознаки соціальної компетентності.

Проаналізовано діяльність закладів вищої освіти щодо застосування інтерактивних форм і методів роботи у позааудиторній діяльності. Визначено переваги застосування зазначених форм і методів роботи зі здобувачами вищої освіти та охарактеризовано більш ефективні серед них.

Ключові слова: соціальна компетентність, позааудиторна діяльність, інтерактивні форми та методи роботи.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з пріоритетів діяльності закладів вищої освіти має бути створення умов для повноцінного інтелектуального, морального та соціального розвитку майбутнього фахівця, яке здійснюється на основі нерозривної єдності таких складових як: планомірний освітній процес, який направлений на системність та систематичність впливів, що формують соціальну компетентність, свідомість, активність, і метою якого є активізація особистісного, навчально-професійного та соціального рівнів функціонування соціальної компетентності; взаємодія з соціальним середовищем, що сприяє адаптації особистості до сучасних соціально-економічних умов; врахування вікових, індивідуальних особливостей та особистих інтересів, знань та умінь здобувачів вищої освіти, як основи особистісно-орієнтованого навчання; сучасні вимоги суспільства, які потребують цілісну особистість зі сформованими морально-етичними нормами та розвиненими соціальними навичками.

Саме тому, важливою частиною освітньої діяльності ЗВО є формування найбільш універсальних за своїм характером і рівнем застосовності компетенцій (соціальних, особистісних, індивідуальних), які стосуються особистості як суб'єкта життєдіяльності, взаємодії з іншими членами суспільства та діяльності особистості в усіх її видах і формах. Зазначимо, що актуальним залишається питання застосування найбільш ефективних форм і методів в позааудиторній роботі зі студентами щодо формування соціально компетентної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість розвитку соціальної компетентності як основи успішної взаємодії особистості із соціальним середовищем проаналізовано у роботах В. Байденка, І. Беха, Н. Бібік, Н. Борбич, О. Верецької, В. Гаврилюк, Н. Глебової, І. Зимньої, Н. Калініної, Л. Калмикова [10], О. Кононко, Г. Котломанітової, В. Куніциної,

О. Матвієнко [6], Л. Сохань, А. Флієра, Г. Хомич [10], А. Хуторського, В. Шахрай[12].

Особливості соціального формування особистості розкрито у дослідженнях О. Безкоровайної, П. Бойчука, О. Бондаренко [1], Н. Василенко, В. Глушкова, М. Гончарової-Горянської, А. Дорошенко, О. Жукової, О. Московчук, Н. Олексюк, Н. Пилипчевська [8], О. Полуніна, С. Соболевої, О. Тадеуш [11], А. Хуторського, В. Шахрай [12] та ін.

Питання формування соціальної компетентності студентів розкрито у працях П. Бойчука, Н. Борбич, Л. Варга [2], О. Грибанової, С. Соболевої.

Різні аспекти розвитку особистості студента в процесі навчання у закладах вищої освіти досліджено в роботах Є. Білозерцева, Н. Боритко, А. Вербицького, Л. Гончаренко [3], І. Гриценка, О. Керик [4], К. Климова [5], Т. Наконечная [7], О. Нікулін [7], Е. Остапенко, Л. Пшеничної та ін.

Метою статті є аналіз наявних інтерактивних методів і форм навчання ефективних під час формування соціальної компетентності студентів у позааудиторній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне соціальне середовище має значний вплив на процес формування особистості, викликаючи певні суперечності: з одного боку, соціокультурна модернізація вимагає нового підходу до проблеми соціальної самореалізації людини, що вимагає підвищення активності особистості у громадянському суспільстві, яка здатна нести відповідальність за власні вчинки, а з іншого – нестабільна ситуація у суспільстві негативно впливає на процес становлення індивіда, що, своєю чергою, призводить до збільшення випадків адиктивної та девіантної поведінки та дезадаптації молоді людини в суспільстві. Тому сучасний соціально-економічний розвиток України вимагає членів суспільства зі сформованими не тільки професійними, але й соціальними компетенціями, здатних самостійно шукати вирішення проблем у різних сферах життєдіяльності людини та розуміти їх наслідки, як для особистості зокрема, так і для громади в цілому.

Поняття «соціальна компетентність», за визначеннями дослідників, «охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії з навколишнім соціальним середовищем, так і самопочуття, саморефлексію, сприйняття особистістю самої себе у швидкоплинному й динамічно мінливому соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень уміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації, достатній рівень комфортності для того, щоб, враховуючи вимоги суспільства до себе, не розгубити свою самобутність, індивідуальність, не втратити власні прагнення і програму самоактуалізації та реалізації власного ментально-креативного потенціалу» [10, с. 157].

Варто зазначити, що аналіз та узагальнення досліджень науковців дозволяють нам розглядати соціальну компетентність як процес і результат засвоєння й активної реалізації особистістю соціального досвіду на практиці, а саме: самовдосконалення та саморозвиток в суспільно корисній та професійній діяльності, розуміння соціально-правових засад поведінки в громадянському суспільстві, самоконтроль поведінки, збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я, усвідомлення свого місця в житті, постановка адекватних життєвих цілей та визначення шляхів їх досягнення, соціальна відповідальність перед суспільством за власні вчинки впродовж життя та результати професійної діяльності, навички ефективного спілкування у різних сферах життєдіяльності, врахування суспільного інтересу, вміння добирати доречні способи взаємодії з іншими членами суспільства залежно від ситуації, володіння навичками спільної професійної діяльності. Отже, соціальна компетентність є винятково важливою фундаментальною характеристикою особистості, яка демонструє її досягнення, рівень сформованості знань та умінь щодо побудови взаємозв'язків в міжособистісних і професійних відносинах та поведінці.

Аналіз наукової літератури [2; 6; 10; 12] дозволив з'ясувати характерні ознаки соціальної компетенції:

1. Сукупність соціальних знань, навичок, обізнаність людини про соціальні процеси.
2. Формування морально-етичних якостей, які необхідні для взаємодії в соціумі, вміння будувати відносини з іншими членами суспільства в реальному житті і виконувати різні соціальні ролі.
3. Здатність визначати особистісні цілі та вміння поєднувати їх з суспільними потребами, усвідомлення необхідності доброзичливої співпраці в колективі.
4. Вміння проявляти високу адаптивність, готовність до нових викликів та інновацій у професійній та соціальній сферах, зацікавленість у підвищенні ефективності діяльності, планування на майбутнє та готовність до відповідальності.

Період навчання у ЗВО є сприятливим для духовного зростання молоді людини, формування у неї відповідного рівня соціальної компетентності та здатності активно включитися до суспільних перетворень в державі на засадах демократичних цінностей.

Зазначимо, що сучасні освітні технології щодо формування соціальної компетентності реалізуються на основі проєктування розвитку особистості студента, що сприяє трансформації «педагогіки заходів» у педагогіку формування особистісних рис і якостей. Цей підхід базується на спільній діяльності педагога/куратора й здобувача вищої освіти та основних очікуваних результатах на даному етапі вікового розвитку, базисом яких є такі елементи як: набуті знання і цінності, сформоване ставлення до себе, до соціального середовища, що надають можливість діяти у різних життєвих обставинах згідно з власними цінностями, ставленнями та знаннями. Така співпраця повинна охоплювати всі сфери життєдіяльності здобувачів вищої освіти й здійснюватися цілеспрямовано та систематично під час освітньої, позааудиторної та дозвілєвої діяльності й забезпечувати атмосферу співробітництва, партнерства між студентами та викладачами, між самими студентами та усіма суб'єктами освітнього процесу.

Психолого-педагогічний вплив в освітньому середовищі ЗВО має бути спрямований на послаблення негативного впливу соціального оточення на студентів, залучення їх до суспільно значущих видів діяльності, сприяння змістовому наповненню дозвілєвої сфери, допомогу у розкритті позитивних рис особистості та корекцію негативних.

Робота зі здобувачами вищої освіти, потребує постійної уваги до розвитку їх мислення, особливо критичного, та становлення прогресивних мотивів професійного і життєвого самовизначення, сприяння у визначенні та розробці планів власного індивідуального розвитку студента. Для цього варто зважати як на вікові особливості становлення особистості, так і на індивідуальні потреби кожного студента у самовизначенні, самореалізації, усвідомленні свого життєвого шляху та майбутньої професійної реалізації.

Ефективність організації вищезазначеної роботи залежить від оновлення змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу на засадах метапредметного підходу, впровадження інноваційних форм та методів, які сприяють розв'язанню завдань щодо формування особистості майбутнього фахівця. Організовуючи різноманітні види діяльності, педагог орієнтується не тільки на вербальні методи впливу на особистість (лекції, бесіди тощо), а також на діяльнісний педагогічний вплив, переходить від заохочення зовнішнього до самозаохочення, коли позитивний досвід поведінки формується в процесі діяльності.

Крім того, для більш ефективного формування соціальних навичок студентів використовуються інтерактивні форми роботи в позааудиторній діяльності, яка є логічним продовженням навчання і відбувається поза розкладом занять.

Проаналізувавши діяльність закладів вищої освіти щодо використання форм і методів роботи позааудиторної діяльності, ми дійшли висновку, що більшість форм позааудиторної роботи студентів спрямована на формування професійних умінь і навичок, і значно меншою мірою увагу приділено формуванню особистісних якостей та соціальної компетентності майбутніх

фахівців. Але заклади вищої освіти використовують інтерактивні форми і методи роботи, які дають змогу моделювати різні соціальні ситуації та накопичувати студентами індивідуальний соціальний досвід, допомагають забезпечити взаємодію між учасниками в процесі розв'язування проблемних задач та дозволяють організувати роботу студентів в парах, групах або групову роботу з великою кількістю осіб. Інтерактивні форми роботи спонукають до діалогу, висловлення різних поглядів на зазначену проблему, потребують обов'язкового включення кожного до співпраці або до виконання певної ролі, і вимагають від особистості виконання певних дій, вчинків, застосування набутих знань. Завдяки інтерактивним формам педагог має змогу одночасно як надавати інформацію й формувати певні навички, так і оцінювати рівень сформованості зазначеної компетентності у студентів.

Необхідно зазначити, що застосування інтерактивних форм роботи у позааудиторній діяльності зі здобувачами вищої освіти має такі переваги:

1. Підвищення інтенсивності освітнього процесу, що призводить до активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.
2. Заохочення до критичного та аналітичного мислення, яке передбачає систематизацію, класифікацію та узагальнення набутої інформації, формування власного ставлення до неї.
3. Продуктивний обмін інформацією, під час якого відбувається більш ефективно засвоєння соціальних установок, можливість зіставлення нових знань з власним досвідом.
4. Стимулювання міжособистісної взаємодії студентів з метою удосконалення їх комунікативних навичок та формування взаємної відповідальності за спільні рішення.
5. Зосередження на творчій активності та розвитку потенційних талантів студентів [2].

Спираючись на результати аналізу позааудиторної діяльності закладів вищої освіти, можемо зазначити, що найкраще зарекомендувало себе використання таких інтерактивних форм роботи як:

Рольові ігри, методика організації яких потребує психолого-педагогічної компетентності педагога, підготовленості самих здобувачів вищої освіти. Педагог та студент поетапно опановують методику такої гри, встановлюючи при цьому все більш довірливі та відкриті стосунки.

У процесі заходу поставлена проблема розв'язується учасниками шляхом імпровізованого розігрування певної ситуації, тобто обговорення і розв'язання проблеми відповідно до їх уявлень про погляди тих осіб, чиї ролі вони виконують. Завдяки специфіці рольової гри відбувається залучення усіх студентів до ігрового процесу, і така обов'язковість сприяє подоланню невпевненості в собі. Крім того, сама гра сприймається здобувачами вищої освіти як життєва реальність і перетворюється на предмет аналізу та роздумів, що сприяє пошуку різних варіантів виходу з запропонованих проблемних ситуацій, прикладом яких можуть бути вирішення конфліктів, особисте спілкування з оточуючими тощо.

Форум-театр, особливістю якого є пошук в рамках запропонованої вистави шляхів подолання проблеми чи виходу зі складної життєвої ситуації. Інтерактивна вистава, яка розвивається за чітким сюжетом, обов'язково передбачає включення в її події глядачів, і дає можливість заглибитись у проблему та сформулювати або змінити своє ставлення до неї, що потребує від них певних дій (можливо, голосування, відповідей на поставлені питання, виконання певної ролі в окремих сценах), а відсутність рекомендацій глядачам пропонує їм зробити усвідомлений вибір або дає можливість продемонструвати альтернативний, поліпшений вихід із запропонованої ситуації, що дасть можливість в майбутньому активно відстоювати власну позицію у реальному житті. Тематику вистав форум-театру для молоді можуть бути різноманітні проблеми суспільства: трудова експлуатація, торгівля людьми, насильство та його подолання, питання щодо здорового способу життя (наркоманія, алкоголізм тощо) інші.

В. Шахрай зазначає, що до основних функцій інтерактивного театру відносяться: пізнавальна, комунікативна, профілактична, корекційна,

терапевтична тощо. Реалізація цих функцій сприятиме становленню соціальної компетентності особистості, кращому розумінню соціальних ролей, а отже, їх сприйняттю та кращій творчій обробці, виробленню внутрішніх механізмів для запобігання тим життєвим чинникам, що призводять до життєвої некомпетентності, дезадаптації та маргіналізації особистості [12, с.51].

Тренінг є формою групової роботи, яка сприяє залученню всіх студентів-учасників до творчої взаємодії між собою та викладачем, і має спрямування на ефективне використання знань, досвіду та потенціалу кожного зі студентів-учасників. Крім того, він орієнтований на відпрацювання та закріплення таких моделей поведінки, які кращим чином будуть відповідати запропонованим ситуаціям.

Варто зазначити, що тренінг більшою мірою є практичним заняттям і належить до форм проблемного навчання. Саме тренінг дозволяє поєднати у собі різні інтерактивні методи та прийоми, а їх вибір залежить від завдань самого тренінгу, кількості учасників, часу проведення, рівня групи учасників, кваліфікації тренера/ведучого та умов приміщення. Також він дозволяє чергувати різні види активності (фізичну, соціальну, розумову).

У позааудиторній роботі ефективним є такий вид соціально-педагогічного тренінгу як навчальний тренінг. Відповідно до О. Шевчук «навчальний тренінг – націлений на придбання індивідом нових знань, розвиток умінь і навичок в певних різновидах соціальної активності людини. Навчальний тренінг звертається не стільки до особи, скільки до її поведінки через систему умінь і навиків». У такому навчанні О. Шевчук виділяє два напрями роботи:

1. Навчання загальним ефективним прийомам соціальної поведінки, тобто набуття та збагачення знань, умінь і навиків у спілкуванні. Цей напрям характеризується наявністю ситуацій міжособистого і внутрішньо особового спілкування. До основних навчальних засобів відносяться рольові ігри, групова дискусія, психогімнастика, спеціальні завдання і вправи.

2. Озброєння конкретними знаннями і навчання відповідним видам соціальної поведінки, що підвищують ефективність діяльності в різних специфічних сферах суспільного буття, тобто – це навчання в специфічних умовах якого-небудь виду діяльності не тільки в професійній, а й в соціальній сфері. Варіантом навчальних тренінгів у цьому напрямі можуть бути: тренінг ухвалення рішень, тренінг батьківських відносин, тренінг поведінки в екстремальних ситуаціях тощо. Основні навчальні засоби зазначені у першому напрямі доповнюються широкою групою ділових ігор [4].

Варто зазначити, що свою ефективність у формуванні соціальної компетентності довели такі методи навчання як:

Метод проєктів (дослідження), це багатофункціональний метод, який крім розвитку навчально-пізнавальних, творчих і дослідницьких здібностей, формує загальнолюдські цінності, навички самоорганізації та самостійності в процесі життєдіяльності, підвищує мотиваційну складову навчальної діяльності, забезпечує соціалізацію особистості та формує соціальну компетентність у студентської молоді.

Аналіз поняття «проєкт» за К. Клімовою та О. Тадеуш [6; 11] дозволив нам визначити характерні ознаки цього методу:

1. Актуальність та перспективність проєкту спрямована на досягнення кінцевого результату.

2. Забезпечує високий рівень соціальної взаємодії між учасниками та спрямованість на вирішення їх соціальних та професійних потреб. Інтерактивний характер відносин між членами тимчасово створених проєктних груп.

3. Наявність поліфункціональності, яка забезпечується взаємозв'язком дидактичної, пізнавальної, виховної, соціалізуючої та розвивальної функцій.

4. Творчий характер, який виявляється у креативній діяльності та сприяє взаємозв'язку теоретичного і практичного досвіду студентів у соціальній та професійній сферах.

5. Обов'язкове використання сучасних засобів масової комунікації та інформаційно-комунікативних технологій.

За допомогою даного методу здобувачі вищої освіти можуть дослідити джерела та сучасний стан певної проблеми й запропонувати власні шляхи її розв'язання. Прикладом таких проєктів може бути: «Прихована дискримінація», «Торгівля людьми – сучасний виклик суспільству», «Усвідомлене право – право на все життя» тощо.

Зазначимо, що саме студентський проєкт є кінцевим результатом інтерактивної проєктної діяльності здобувачів вищої освіти як майбутніх фахівців з креативним мисленням та навичками колективної роботи.

Крім того, серед методів щодо формування особистості майбутнього фахівця дієвими є *методи проблемного навчання*, які ставлять здобувача вищої освіти в ситуацію особистісного вибору (морального, правового тощо), тим самим вчать знаходити вірний вихід зі складних життєвих ситуацій та впливають на розвиток критичного мислення.

Кейс-метод (від англ. case) – це короткий опис проблемної конкретної ситуації, яка будується на реальних або наближених до них фактах, та супроводжується неповною додатковою інформацією, що потребує самостійного встановлення здобувачами вищої освіти переліку потрібних джерел і пошуку відсутніх відомостей. Відповідно, вирішити кейс – це значить проаналізувати запропоновану ситуацію і знайти оптимальне рішення. Навчання за допомогою методу кейсів розвиває логічні та аналітичні здібності. Освітній потенціал кейсу полягає в можливості підвищення мотивації для отримання додаткових знань.

За допомогою даного методу формується здатність знаходити конструктивні моделі поведінки при розв'язанні окресленої проблеми, орієнтуватися в інформаційному просторі, який відображає культурне, економічне, політичне життя суспільства, його різних соціальних груп; здатність вести ділове спілкування з метою отримання інформації, необхідної для розв'язання проблеми, співпрацювати з іншими людьми для досягнення

поставленої мети та ін. Темати для кейс-методу можуть бути ситуації з життя студентського колективу та суспільні проблеми.

Мозковий штурм/мозкова атака – це оперативний метод розв’язання невідкладних завдань за короткий проміжок часу, тобто здобувачам вищої освіти пропонується висловити як можна найбільшу кількість ідей протягом кількох хвилин, а потім обговорити та класифікувати їх. Даний метод використовують у різних видах діяльності: у роботі з малими й великими групами студентів та в індивідуальній роботі з питань психічного/психологічного, фізичного та соціального здоров’я особистості та його значення для суспільства; соціальної відповідальності, дотримання прав і обов’язків громадянина; захисту навколишнього середовища тощо.

Необхідно підкреслити, що в позааудиторній роботі зі студентами позитивно зарекомендували себе *методи критичного аналізу інформації*, а саме:

Ситуаційний аналіз, який полягає в тому, що слухачі, ознайомившись з описом проблеми, самостійно аналізують ситуацію, діагностують проблему й надають свої ідеї й рішення в дискусії з іншими слухачами, прикладом таких проблемних ситуацій може бути насильство в сім’ї, дотримання прав жінок і чоловіків, насильство та торгівля людьми.

Аналіз конкретних ситуацій – цей метод включає глибоке й детальне дослідження реальної або імітованої ситуації, що дозволяє вирішити наступні освітні цілі: розвиток аналітичного мислення, застосування аналізу в динаміці; опанування практичними навичками роботи з інформацією: вичленовування, структурування й ранжирування по значущості проблем; вироблення управлінських рішень; освоєння сучасних управлінських і соціально-психологічних технологій; розширення комунікативної компетентності; формування здатності вибору оптимальних варіантів ефективної взаємодії з іншими людьми; стимулювання інновації; підвищення мотивації до вивчення теорії проблеми. Для аналізу таких ситуацій можуть бути обрані теми:

«Правове суспільство, яким йому бути?», «Конфлікт поколінь: в чому причина?», «Вирішення конфліктів в сім'ї».

Діаграма Ісікави, більш відома, як «Fishbone» («Рибна кістка»), являє собою причинно-наслідкову діаграму, що дозволяє здобувачам вищої освіти «розбити» загальну проблемну тему для з'ясування (визначення) причин та аргументів та сформулювати висновки.

Застосування цього прийому допоможе здобувачам вищої освіти зрозуміти важливість аргументації, також те, що кожна проблема – багатогранна, може мати кілька причин, що впливають одна на одну. Часто причин знаходиться більше, ніж аргументів, а коли визначені причини ще не мають логічного пояснення, то вони залишаються припущеннями [7]. Викладачі-практики зазначають, що «Рибна кістка» дієвий інструмент, особливо якщо її застосовувати під час занять, коли розбираються такі соціальні теми, як «Шкідливі звички», «Молодь і злочинність», «Екологічні проблеми міста» тощо.

Слід зазначити, що з проблемними методами навчання тісно пов'язані *діалогічні методи навчання*, які дозволяють педагогу взаємодіяти зі студентами за допомогою інформаційних питань та спонукати їх до участі в розв'язанні проблем, засвоєння нових понять та способів дії [1]. Серед них варто зазначити такі, як:

Дискусія – активний метод проведення занять, який містить обговорення питань на запропоновані теми, висловлення різних точок зору та покликаний мобілізувати практичні й теоретичні знання, сформулювати погляди слухачів на проблему, що розглядається. Дискусія доречна при розгляді суперечливих питань, у яких слухачі усвідомлено дотримуються істотно різних точок зору щодо ролі батька і матері у вихованні дитини, гендерних стереотипів та суспільних відносин, цінності людського життя, проблем насильства в суспільстві та родині, соціальних проблем сучасного суспільства, трудової експлуатації та міграції тощо [9].

Необхідно зазначити, що навчальна дискусія може проводитись у формі дебатів, які зарекомендували себе як особливий освітній інструмент, що дає різноманітні можливості для формування соціальної компетентності та розвитку критичного мислення майбутніх фахівців.

Діалог Сократа – метод, який базується на проведенні діалогу між двома студентами, для яких істина і знання не подані у готовому вигляді, а являють собою проблему і припускають пошук рішень. Цей метод часто має на увазі дискусію, в якій співрозмовник, відповідаючи на поставлені запитання, висловлює судження, виявляючи свої знання або, навпаки, своє незнання, щодо питань трудової міграції, права на придбання та використання зброї, соціальної відповідальності у професійній діяльності тощо.

Крім зазначених методів у позааудиторній роботі зі здобувачами вищої освіти також ефективними є такі методичні прийоми, як:

Метаплан – прийом щодо ведення дискусії, який містить елементи аналізу випадків (ситуацій), систематизації й планування, а також мозкової атаки і являється безпосередньо колективною творчістю, що забезпечує поштовх до різнопланової діяльності групи студентів. Основою цього прийому є плакат під назвою «метаплан», який створюють студенти, знаходячи відповіді на поставлене питання, і на плакаті лаконічно окреслюють сучасний стан запропонованої проблеми, визначають шляхи її подолання та роль кожного студента у її вирішенні [3].

Сама структура прийому досить злагоджена та дозволяє дискутувати аргументовано, за певною логічною схемою з таких питань, як можливість подолання ксенофобії та дискримінації у суспільстві, співіснування на певній території багатьох релігій, торгівля людьми, інтеграція України в ЄС тощо.

При цьому зауважимо, що обговорення може супроводжуватися створенням схем, плакатів, які у вигляді доказів можуть використовуватися при виступі групи [8].

Досвід застосування вищезазначених форм, методів та прийомів роботи зі здобувачами вищої освіти дає підстави стверджувати, що вони сприяють

активізації критичного мислення, формуванню духовно-моральних якостей та навичок, необхідних для життєдіяльності, перетворення знань і почуттів в особисті переконання та мотиви поведінки у суспільстві. Поряд з цим, ефективним засобом впливу на особистість залишається *колективна діяльність* у студентських клубах, гуртках, секціях, які сприяють саморозвитку, творчій реалізації, формуванню організаторських навичок, що також розглядається нами як одна з форм інтерактивної взаємодії. Особливість творчих об'єднань полягає в тому, що в них створюються спеціальні умови, завдяки яким молода особа бере участь в декількох видах діяльності, виступає в різних ролях: організатора, творця, виконавця, учасника, що стимулює розвиток його особистості. Дієвою формою роботи, на наш погляд, є клуб, який виступає самодіяльним об'єднанням, в основу функціонування якого покладено інтереси та прагнення здобувачів вищої освіти. Дане об'єднання має власну назву, визначену мету, чіткі завдання, а також органи управління. До характерних особливостей роботи клубу можна віднести демократичний стиль управління, довірливу атмосферу, партнерські взаємовідносини, повагу один до одного, що сприяє розвитку ініціативи та творчого потенціалу молоді. Завданнями даної форми роботи є формування здорового способу життя, громадянської відповідальності, патріотичних почуттів, правової обізнаності та самосвідомості, відповідального батьківства, а також вироблення навичок виходу з конфліктних ситуацій у всіх сферах життєдіяльності особистості [6].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Формування соціально компетентної особистості є вимогою суспільства, а позааудиторна діяльність студентів з використанням інтерактивних форм та методів роботи дає широкі можливості для формування зазначеної компетентності. Аналіз показав, що застосування цих форм та методів роботи ефективно сприяє інтелектуальному, моральному, соціальному розвитку студентів за умови їх органічного поєднання в позааудиторній роботі. Варто зазначити, що під час проведення інтерактивних занять зі студентами важливим чинником соціального розвитку є колективна діяльність, яка сприяє

формуванню колективної відповідальності, комунікативних, організаторських навичок та вмінь співпраці в команді. Необхідно підкреслити, що інтенсивність інтерактивних форм активізує процеси мислення та сприяє засвоєнню нової інформації, тобто активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Вважаємо, що дослідження потребують питання подальшого вивчення досвіду організації позааудиторної роботи у вітчизняних університетах з метою запозичення та впровадження кращих прикладів в освітній процес закладів вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. Ф. Специфіка новітніх методів навчання у процесі формування психологічних компетенцій студентів гуманітарних спеціальностей. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія / За заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. К.: «Педагогічна думка», 2011. С. 172–179.
2. Варга Л. І. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2017. 209 с. URL: <http://www.rshu.edu.ua/images/afto/100.pdf>
3. Гончаренко Л. А. Доцільність використання методу «Метаплан» у викладанні гуманітарних дисциплін в умовах профільного навчання. Таврійський вісник освіти. Інновація: теорія і практика, 2013. №3. С. 21–25.
4. Керик О. Є. Соціально-педагогічний тренінг як інтерактивна форма навчання. Розвиток сучасної освіти і науки: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (25 квітня 2015 р., Дрогобич): Посвіт, 2015. С. 15–17.
5. Климова К. Я. Комплекс проєктів у системі інтерактивного професійно спрямованого навчання української мови студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних ВНЗ URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
6. Матвієнко О. В. Дискусійний метод як спільна діяльність студентів і викладачів у вищій школі. Вісник Львівського національного університету. Серія: Педагогіка, 19 (2), 2005. С. 26–31. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/6194>
7. Наконечна Т. В., Нікулін О. В. Системна активізація дослідної підготовки магістрантів. URL: <http://czvestnic.info/pdf/283132.pdf>
8. Пилипчевская Н. В. Тьюторская деятельность: теория и практика. Красноярск, 2009. 114 с.

9. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К., 2002. 135 с.
10. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації: колективна монографія / за науковою редакцією проф. Л. О. Калмикової, професора Г. О. Хомич. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 472 с.
11. Тадеуш О. М. Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19155/Tadeush.pdf;jsessionid=515ED3EA1657C66B7777DD104D9F6658?sequence=1>
12. Шахрай В. М. Потенціал інтерактивного театру у формуванні соціальної компетентності школярів. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2011. №4. С. 48–55.
13. Susan R. Komives. Engagement with campus activities matters: toward a new era of educationally purposeful activities, University of Maryland-College Park URL: https://www.naca.org/JCAPS/Documents/Komives_Article_JCAPS_Issue.pdf
14. Eccles JS, Barber BL, Stone M, Hunt J (2003). Extracurricular activities and adolescent development. J Soc Issues 59(4):865–889. URL: <https://doi.org/10.1046/j.0022-4537.2003.00095.x>

Стаття надійшла до редакції 13.07.2021

Galina Buianova, Oksana Kuznetsova. Formation of social competence of students in extracurricular activities through the means of interactive forms and methods of training.

The article substantiates the importance of forming the social competence of students in order to activate the personal, educational, professional and social levels through the use of interactive classes in extracurricular activities.

The concept of social competence as a conscious manifestation of personality is revealed through his/her views, beliefs and attitudes to certain events, possession of social knowledge, skills and abilities in order to interact with society. Characteristic features of social competence are determined.

The university performance in application of interactive forms and methods of work in extracurricular activities is analyzed.

The advantages of application of the specified forms and methods of work with applicants of higher education are defined and more effective ones are characterized.

Key words: social competence, extracurricular activities, interactive forms and methods of work.

REFERENCES

1. Bondarenko O. F. Specifika novitnih metodiv navchannya u procesi formuvannya psihologichnih kompetencij studentiv gumanitarnih specialnostej. Psihologo-pedagogichni zasadi proektuvannya innovacijnih tehnologij vkladannya u vishij shkoli: Monografiya / Za zag. red. V. P. Andrushenka, V. I. Lugovogo. K.: «Pedagogichna dumka», 2011. S. 172–179. [in Ukrainian].

2. Varga L. I. Formuvannya komunikativnoyi kulturi majbutnih uchiteliv zasobami interaktivnih tehnologij: disertaciya na zdobuttya naukovoogo stupenya kandidata pedagogichnih nauk. Kiyiv, 2017. 209 s. URL: <http://www.rshu.edu.ua/images/afto/100.pdf> [in Ukrainian].
3. Goncharenko L. A. Docilnist vikoristannya metodu «Metaplan» u vikladanni gumanitarnih disciplin v umovah profilnogo navchannya. Tavrijskij visnik osviti. Innovaciya: teoriya i praktika, 2013. №3. S. 21–25. [in Ukrainian].
4. Kerik O. Ye. Socialno-pedagogichnij trening yak interaktivna forma navchannya. Rozvitok suchasnoyi osviti i nauki: tezi III Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi (25 kvitnya 2015 r., Drohobich) : Posvit, 2015. S. 15–17. [in Ukrainian].
5. Klimova K. Ya. Kompleks proyektiv u sistemi interaktivnogo profesijno spryamovanogo navchannya ukrayinskoyi movi studentiv nefilologichnih specialnostej pedagogichnih VNZ URL: <http://eprints.zu.edu.ua> » [in Ukrainian].
6. Matviienko O. V. Diskusijnij metod yak spilna diyalnist studentiv i vikladachiv u vishij shkoli. Visnik Lvivskogo nacionalnogo universitetu. Seriya: Pedagogika, 19 (2), 2005. S. 26-31. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/6194> [in Ukrainian].
7. Nakonechna T. V., Nikulin O. V. Sistemna aktivizaciya doslidnoyi pidgotovki magistrantiv. URL: <http://czvestnic.info/pdf/283132.pdf>. [in Ukrainian].
8. Pilipchevskaya N. V. Tyutorskaya deyatel'nost: teoriya i praktika. Krasnoyarsk, 2009. 114 s. [in Russian].
9. Pometun O., Pirozhenko L. Interaktivni tehnologii i navchannya: teoriya, praktika, dosvid. K., 2002. 135 s. [in Ukrainian].
10. Rozvitok osobistosti v riznih umovah socializaciyi: kolektivna monografiya / za naukovoju redakciyeyu prof. L. O. Kalmikovoyi, prof. G. O. Homich. Kiyiv: Vidavnicij Dim «Slovo», 2016. 472 s. [in Ukrainian].
11. Tadeush O. M. Metod proyektiv yak forma produktivnogo navchannya studentiv URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19155/Tadeush.pdf;jsessionid=515ED3EA1657C66B7777DD104D9F6658?sequence=1> [in Ukrainian].
12. Shahraj V. M. Potencial interaktivnogo teatru u formuvanni socialnoyi kompetentnosti shkolyariv. Socialna pedagogika: teoriya ta praktika. 2011. №4. S. 48–55. [in Ukrainian].
13. Susan R. Komives. Engagement with campus activities matters: toward a new era of educationally purposeful activities, University of Maryland-College Park URL: https://www.naca.org/JCAPS/Documents/Komives_Article_JCAPS_Issue_1.pdf [in English].
14. Eccles JS, Barber BL, Stone M, Hunt J (2003). Extracurricular activities and adolescent development. J Soc Issues 59(4):865–889. URL: <https://doi.org/10.1046/j.0022-4537.2003.00095.x> [in English].